

Michael Collins

Neil Jordans revolutionsdrama *Michael Collins* ställer viktiga frågor om det politiska våldet och om förhållandet mellan filmiskt berättande och historisk sanning.

Åldersrekommendation:
högstadiet / gymnasiet

En filmhandledning av
Annika Thor

Revolutionsdramat *Michael Collins* ställer viktiga frågor om det politiska våldet och om förhållandet mellan filmiskt berättande och historisk sanning. Filmen handlar om den irländske frihetshjälten Michael Collins och hans insatser i kampen för sitt lands befrielse från engelsmännen åren kring 1919, i samband med bildandet av IRA.

Filmens handling

Handlingen tar sin början 1916 då irländska nationalisterna gjorde uppror mot den brittiska kolonialmakten och lyckades ta kontroll över centrala Dublin, det så kallade Påskupproret. Men de engelska styrkorna var överlägsna. Efter en veckas blodiga strider tvingades rebellerna kapitulera. Femton upprorsledare avrättades och hundratals sattes i fängelse. Påskupproret var början till slutet för det brittiska styret på Irland. Det är också startpunkten för filmberättelsen om Michael Collins.

I filmen möter vi Collins som en av försvararna av Dublins centralpostkontor, den sista byggnad som hölls av rebellerna. Tillsammans med sina kamrater tvingas han ge sig som fånge och bevittna hur upprorets ledare förs bort för att ställas inför exekutionsplutonen. Bara en av dem undkommer döden: Eamon De Valera, som benådas på grund av sitt amerikanska medborgarskap.

Filmen förflyttar sig nu två år framåt i tiden. Michael Collins och hans vän Harry Boland har just frigivits ur ett engelskt fängelse. Michael

Ned Broy och Michael Collins, Stephen Rea & Liam Neeson.

framträder som karismatisk folktalare, får stryk av polisen och vårdas av den vackra Kitty Kiernan, som attraherar både honom och Harry. Han leder också en serie attacker mot poliskaserner och militära depåer i syfte att komma över vapen.

Filmen berättar vidare hur Michael Collins som den provisoriska regeringens minister för underrättelseverksamhet bygger upp den irländska republikanska armén, IRA. Tillsammans med Harry Boland lyckas han frita De Valera, nu den illegala irländska republikens president, ur ett engelskt fängelse.

De Valera beslutar sig för att resa till USA för att få det amerikanska folkets och presidentens stöd för självständighetskampen. Trots Michaels protester tar De Valera med sig Harry Boland på resan. Harry ber Michael att ta hand om Kitty åt honom medan han är borta.

Michael Collins kontaktas av Ned Broy, en irländsk poliskommissarie som arbetar åt engelsmännen men som blivit övertygad om den republikanska saken. Med hjälp av Broy får Collins tillgång till hemliga dokument om den brittiska underrättelse-

tjänstens verksamhet på Irland. Han organiserar motståndet genom bland annat mord på irländska angivare och samarbetsmän. Engelsmännen slår tillbaka med allt brutalare metoder och gerillakriget trappas upp.

De Valera och Harry Boland återvänder från USA, den senare för att finna att Michael och Kitty under hans frånvaro kommit varandra närmare än han skulle önskat. En kväll då de tre är ute och roar sig tillsammans nås de av beskedet att engelsmännen begärt en vapenvila och är beredda till förhandlingar.

Kriget är över och De Valera skickar den motvillige Michael Collins som förhandlare till London. Collins återvänder med ett förslag till avtal som innebär en kompromiss. Irländarna får rätt att upprätta en fristat på större delen av öns territorium. Men den irländska regeringen måste svära trohet mot den brittiska kronan, och England behåller herraväldet över de nordliga grevskapen.

Efter en upprörd debatt i parlamentet antas avtalet med knapp majoritet. Motståndarna, ledda av De Valera, vägrar acceptera beslutet

och lämnar parlamentet för att organisera väpnat motstånd mot "förrädarna".

Som högste befälhavare för den irländska fristatens styrkor ser sig Michael Collins tvingad att slå ner sina forna vapenbröders revolt. Han gör sitt bästa för att rädda Harry Bolands liv, men misslyckas.

När rebellerna har slagits tillbaka till de otillgängliga trakterna i Collins hembygd Cork försöker han få till stånd ett möte med De Valera för att hindra ytterligare våldsamer. De Valera låter hälsa att de kan mötas i Cork. Collins beger sig dit, men mördas i ett bakhåll - samma dag som Kitty provar ut sin brudklänning inför deras planerade bröllop.

Gerillakrig och fredsavtal

Det heroiska nederlaget i påskupproret får Michael Collins att börja tänka i nya banor. I stället för öppna strider mot de överlägsna brittiska styrkorna utvecklar han en strategi för gerillakrig - snabba hit-and-run-attacker mot kaserner och vapenförråd, likvideringar av samarbetsmän och, framför allt, en armé som, med ett uttryck från det femtio år senare Vietnamkriget, är "som fisken i vattnet" bland en sympatiserande civilbefolkning.

Det sistnämnda är gerillakrigföringens styrka - och dess svaghet. För att utplåna motståndet kommer ockupationsmakten förr eller senare att slå till med urskillningslös terror mot civila. I filmen sker det sedan IRA under en enda natt har lyckats utplåna hela den engelska underrättsjansens officerskår. Då rullar pansarvagnar in på en fotbollsarena och ger eld mot folkmassan på läktarna. I en annan scen skjuter de ökända "black and tans", den brittiska paramilitära polisstyrkan, blint

Michael Collins vid makten, kort före sin död.

mot civila i fönstren till ett hyreshus.

Michael Collins säger sig i filmen vara bra på "bloody mayhem", krig och förödelse. Men han är ingen våldsrörelse och riktar sina aktioner enbart mot den engelska ockupationsmakten och dess inhemska samarbetsmän. När tiden är inne att övergå från att föra krig till att stifta fred är han beredd till kompromisser för att slippa ytterligare blodsutgjutelse. Ironiskt nog är det inte som soldat utan som fredsmäklare han offerar sitt liv.

★ *Gerillakrig, civil olydnad och terrordåd är medel som använts i 1900-talets nationella befrielsesträvanden över hela världen. Är det moraliskt legitimt att använda våld för att uppnå självständighet? Är det skillnad på olika former av våld? Hur skiljer sig till exempel det nutida IRA:s eller muslimska fundamentalistgrupperns terror från de aktioner som skildras i filmen om Michael Collins?*

★ *I filmen förespråkar Michael Collins en kompromiss som ett första steg på väg mot det slutliga målet, i konflikt med De Valera som kräver allt eller inget. Vem av dem har rätt? Vad skulle hänt om De Valeras linje segrat i parlamentet? Fundera också över hur kompromissen om de nordliga grevskapen påverkat Irlands historia ända in i vår egen tid.*

★ *De flesta nationella befrielseörelser kommer så småningom till en punkt där de måste välja mellan å ena sidan politisk kompromiss, å andra sidan fortsatt ockupation och krig. Fredsprocessen i Mellanöstern bygger till exempel på de båda parternas, israelernas och palestiniernas, vilja att lösa konflikten genom för-*

handlingar och ömsesidiga eftergifter. Vilka likheter och skillnader finns jämfört med Irland i början av 1920-talet?

Två triangel-dramer

Dramaturgiskt är filmen om Michael Collins uppbyggd kring två triangel-dramer. Det ena och mest uppenbara är kärlekstriangeln mellan Michael, Harry och Kitty. Första gången Kitty träffar de båda männen attraheras hon mest av Michaels rättframhet och vitalitet. Men det är Harry som håller kontakten med Kitty och så småningom inleder ett förhållande med henne.

Under Harrys bortovaro dras Michael och Kitty till varandra. Till en början vägrar Kitty att välja mellan de båda männen, men slutligen berättar hon för Harry att det är Michael hon älskar. Harrys bitterhet och Michaels skuld känslor bildar en känslomässig undervegetation till den politiska konflikten mellan dem, när Harry väljer De Valeras sida i striden om avtalet.

I filmens andra, mer subtila, triangel-drama är Michael och Harry på nytt två av kontrahenterna. Den tredje är De Valera. I början av filmen framställs han som en sorts fadersfigur i förhållande till Michael. Men när "sonen" under "faderns" fängelsevistelse agerar alltför självständigt, och kanske rentav hotar att undergräva dennes auktoritet, övergår vänskapen i rivalitet, åtminstone från De Valeras sida. Michael säger sig även i fortsättningen vara beredd att gå i döden för sin ledare.

Rivaliteten kommer till uttryck i en dragkamp om Harry Boland. Trots att Michael ser Harry som oumbärlig i det begynnande gerillakriget, väljer De Valera att ta med just honom till USA. Kanske fruktar han att Collins och Boland tillsammans skulle kunna ta över ledningen för befrielsekampen under hans frånvaro.

För Michael Collins är Harry Boland viktig både som personlig vän och som vapenbroder. För De Valera är Harry snarare en nyckelfigur i den politiska rörelsen, som måste hållas kvar under hans eget inflytande. När engelsmännen erbjuder förhandlingar skickar De Valera Michael Collins att göra de oundvikliga kompromisserna och lyckas därmed definitivt så splittring mellan de forna kamraterna.

★ *Fundera över hur Neil Jordan använder sig av det emotionella stoffet i de båda relationstriangelnarna för*

Än så länge vänner i kampen; Harry Boland och Michael Collins. I rollerna: Aidan Quinn och Liam Neeson.

att bygga upp sin film. Hur försäkrar han sig om att publikens sympatier hela tiden ska ligga hos huvudpersonen (till exempel genom de första scenerna där vi möter Michael Collins tillsammans med först De Valera, sedan Harry Boland)? Vad får vi egentligen veta om Kitty, hennes känslor och motiv? Hur förändras bilden av De Valera under berättelsens gång?

Handlingsmänniskan och tvivlaren

Det finns ytterligare en mänskligt och politiskt betydelsefull relation i filmen om Michael Collins: den mellan huvudpersonen och poliskommissarien Ned Broy.

Broy arbetar för den engelska underrättelsetjänsten med säte i The Castle, Dublins slott. När Michael Collins släpps ur fängelset får Broy som särskilt uppdrag att bevaka hans förehavanden. Genom att lyssna till Collins' tal och iaktta den effekt de har på folket kommer Broy fram till ett ställningstagande för den irländska republiken, mot sina uppdragsgivare. När han bestämmer sig för att bli dubbelagent är det ett noga övervägt beslut, grundat på

förnuftet och på samvetsskäl.

Den process som leder fram till Broys beslut är något som Michael Collins aldrig har behövt genomgå. För honom är övertygelsen om den republikanska saken en del av honom själv, något som han aldrig ifrågasätter. Michael Collins är en man gjuten i ett stycke, utan plats för tvivel och paradoxer. Kontrasten mellan honom och den blyge, sorgsne och lätt ironiske Broy kunde knappast vara större. Ändå lägger de båda männen sina öden i varandras händer och utvecklar en allt djupare vänskap.

★ *Vad är det som får en människa som Ned Broy att riskera allt för att följa sin övertygelse? Vad ser Michael Collins hos Broy som gör att han vågar lita på honom? Hur utvecklar sig förhållandet mellan de båda männen under filmens gång? Bär Michael Collins någon skuld till Broys död?*

I en scen tilltalas Broy av sin nye engelske chef flera gånger som "Boy" i stället för Broy. Vilka associationer ligger bakom felsägningen?

Myt eller historia?

Ett historiskt skeende som den

irländska självständighetskampen 1916-23 kan givetvis inte skildras uttömmande inom ramen för en spelfilm på drygt två timmar. Liksom andra filmer byggda på verkliga historiska händelser innehåller *Michael Collins* olika former av förenklingar - sammansmältningar av flera karaktärer till en, komprimering av tidsförlopp, med mera.

Det konventionella filmberättandets krav på helgjutna och trovärdiga karaktärer framtvingar spekulationer om de okända motiven bakom personernas handlingar och tenderar att favorisera privata, känslomässiga tolkningar framför mer abstrakt politiska. Filmens dramaturgiska struktur, där orsak alltid och entydigt leder till verkan och där konflikter trappas upp på ett närmast lagbundet sätt mot sin oundvikliga förlösning, överensstämmer sällan med de verkliga historiska förloppens betydligt mer komplicerade natur.

I *Michael Collins* har önskan att bygga upp huvudrollen som en traditionell, mytisk hjältegestalt i kamp mot en antagonist lett till att både Michael Collins själv och Eamon De Valera kommit att skildras som mindre sammansatta personligheter än

de troligen var i verkligheten. Michael Collins (1890-1922) var inte bara en hjärtevärm och råbarkad "buse från Cork", en lysande militärstrateg och en trofast vän. Enligt de historiska källorna var han trots sin ungdom också en slipad politiker, finansminister i den provisoriska regeringen och en skicklig förhandlare.

Eamon De Valera (1882-1975) var en duglig politisk ledare som skulle komma att bli den irländska republikens premiärminister under sammanlagt mer än tjugo år och dess president 1959-73; något som är svårt att föreställa sig när man sett den gråtande och handlingsförlamade "Dev" krypa undan i sitt gömställe i slutet av filmen. Det finns inga historiska belägg för att De Valera skickade Michael Collins till London för att låta honom komprometteras av eftergifter gentemot engelsmännen, och än mindre för att han på något sätt var inblandad i mordet på Collins.

★ *Vilka är problemen med att göra film om verkliga historiska personer och händelser? Vilka friheter har filmskaparen rätt att ta sig i förhållande till den historiska kunskapen?*

Regnvåta gator och fladdrande gardiner

För fotot i *Michael Collins* svarar den legendariske engelske filmfotografen Chris Menges. Hans samarbete med den bildmedvetne Neil Jordan har resulterat i ett sällsynt vackert och konsekvent utformat bildspråk.

Färgskalan är genomgående grå-blå, med många scener som utspelas i grynings- eller skymningsljus, eller i kvällens och nattens mörker. Dublins regnvåta gator är ofta spelplatsen. Någon gång bryts fotots blytoner mot flammande eld. Att solen aldrig tycks skina handlar förstås inte bara om det notoriskt regniga irländska vädret, utan om ett medvetet val. Trots att filmen skildrar en framgångsrik frihetskamp och har en del humoristiska inslag är grundstämningen ödesmättad och melankolisk. Frihetens pris är högt och räknas i människoliv.

Några visuella element återkommer i filmen. På en järnvägsstation tidigt i filmen ser Michael en ung brud och kommenterar att det är en vacker syn. Långt senare ska Kitty prova en brudklänning och slöja, som hon aldrig kommer att bära. I en annan scen mellan Michael och Harry står de båda männen framför ett öppet fönster med en fladdrande

vit spetsgardin. Den fritt böljande gardinen påminner om en brudslöja. Senare gömmer sig Michael undan inbördeskrigets krypskyttar bakom fördragna, tunga gardiner. När Kitty vill dra undan dem är hon nära att träffas av en kula. I slutscenen, som också inleder filmen, ligger Kitty i sin säng, förlamad av sorg efter Michaels död. Michaels assistent Joe lyckas förmå henne att stiga upp och dra undan gardinerna, genom att förklara att det är vad Michael skulle ha önskat.

★ *Diskutera bildberättandet i Michael Collins. Hur kan sådana visuella motiv som till exempel brudklädseln och gardinerna tolkas?*

PRODUKTIONSUPPGIFTER:

Manus & regi: Neil Jordan

Foto: Chris Menges

Scenografi: Anthony Pratt

Kostym: Sandy Powell

Klippning: J. Patrick Duffner & Tony Lawson ACE

Originalmusik: Elliot Goldenthal

I ROLLERNA:

Michael Collins – Liam Neeson

Harry Boland – Aidan Quinn

Kitty Kiernan – Julia Roberts

Ned Broy – Stephen Rea

Eamon de Valera – Alan Rickman

Joe O'Reilly – Ian Hart

Soames – Charles Dance

TEKNISKA UPPGIFTER:

Speltid: 133 min

Format: 1:1.85

Ljudsystem: Dolby Digital

Censur: Från 15 år

Svensk premiär: xx.xx.1997

DISTRIBUTION:

Warner Bros, Box 9503, 102 74

Stockholm. Tel: 08-658 10 50,

fax: 08-658 64 82

Några fakta om Irlands självständighetskamp:

★ Irland koloniserades av engelsmännen med början omkring 1170, men det tog nästan 400 år innan den engelske kungen erkändes som kung även över Irland.

★ Reformationen i England nådde inte Irland. Irländarna förblev katoliker, men Nordirland (Ulster) fick en protestantisk majoritet genom inflyttning från Skottland.

★ Vid början av 1600-talet ägde de irländska katolikerna 90% av Irlands

jord. Hundra år senare var andelen 14%. Resten hade konfiskerats till förmån för engelska jordägare.

★ Det första stora upproret mot det engelska väldet ägde rum 1641-53 och följdes av flera fram till påskupproret 1916.

★ Fram till 1801 hade Irland ett eget parlament, men efter ett upprorsförsök avskaffades det och Irland förenades formellt med England i *Förenade kungariket Storbritannien och Irland*.

★ Under 1800-talet uppstod en modern nationell rörelse på Irland med olika politiska partier och hemliga organisationer. Samtidigt accepterade liberala politiker i England tanken på ett begränsat självstyre för Irland, *Home Rule*.

★ För att förekomma ett irländskt självstyre bildade protestantiska grupper i Nordirland 1913 en provisorisk regering.

★ I valen till det engelska parlamentet 1918 fick det radikala nationalistiska partiet Sinn Féin nästan alla de irländska mandat, utom i Nordirland. Partiets parlamentsledamöter beslöt då att inte resa till London, utan sätta upp ett eget parlament i Dublin. Till dess president och ledare för den provisoriska republikanska regeringen utsågs Eamon De Valera.

★ 1921 slöts ett avtal mellan den republikanska regeringen och England som ledde till att den *Irländska fristaten* kunde bildas. 1937 blev Irland i praktiken en självständig republik, men officiellt dröjde det till 1948.

★ Eamon De Valera blev Irlands premiärminister 1932, en position som han behöll fram till 1948 och sedan återtog under ytterligare två valperioder. 1959-73 var han republikens Irlands president.

★ Nordirland förblev under engelskt styre. Från 1960-talet och framåt intensifierades de katolska kraven på en återförening. Sinn Féin och dess väpnade gren IRA återupptog den politiska terrorn som kampmetod och protestantiska extremistgrupper svarade med samma medel. Våldet trappades upp och blev inte mindre genom att engelska trupper sattes in.

★ De senaste åren har en förhandlingslösning, byggd på en vapenvila mellan alla parter, börjat te sig som en realistisk möjlighet. När detta skrivs är dock vapenvilan bruten och förhandlingarna avbrutna.